

Nepop-Ajdaczić, Lidia

Opozycja 'język ojczysty'/'język obcy' w językach słowiańskich

---

Etnolingwistyka 20, 159-170

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Lidia Nepop-Ajdaczić
(Kijów)

OPOZYCJA JĘZYK OJCZYSTY / JĘZYK OBCY W JĘZYKACH SŁOWIAŃSKICH

Autorka przeprowadza analizę nazw języka ojczystego i języka obcego oraz ziemi ojczystej i ziemi obcej, używanych w 11 językach słowiańskich: ukraińskim, rosyjskim, białoruskim, polskim, czeskim, słowackim, serbskim, chorwackim, bułgarskim, macedońskim i słoweńskim. Na podstawie tych nazw ustala, w jaki sposób w językach słowiańskich są rozumiane pojęcia *swój* i *obcy* w odniesieniu do języka oraz w odniesieniu do terytorium.

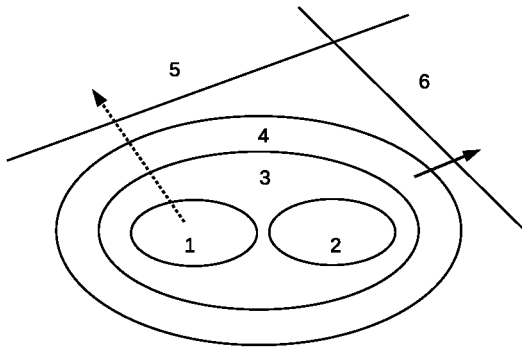
Analiza nazw odpowiadających badanym pojęciom prowadzi do wyodrębnienia funkcjonujących w poszczególnych językach opozycji, które autorka przedstawia w postaci schematów. W końcowej części artykułu zestawia je wszystkie w postaci zbiorowej tabeli, uzyskując w ten sposób całościowy obraz opozycji funkcjonujących w językach słowiańskich. We wnioskach autorka stwierdza, że w obrębie nazw języka ojczystego i języka obcego najczęstsza jest opozycja 'matka' : 'cudzy, obcy', która funkcjonuje w pięciu językach słowiańskich (czeskim, słowackim, bułgarskim, macedońskim, słoweńskim). Natomiast w obrębie nazw ojczyzny i obczyzny najczęstsza jest opozycja 'ojciec' : 'cudzy, obcy', poświadczona w dziewięciu językach (ukraińskim, rosyjskim, białoruskim, polskim, czeskim, słowackim, serbskim, bułgarskim, macedońskim). Dwie opozycje ('ojciec' : 'cudzy, obcy'; 'ród' : 'cudzy, obcy') funkcjonują zarówno w obrębie nazw języka ojczystego i języka obcego, jak i w obrębie nazw ojczyzny i obczyzny. Przy tym obie częściej występują w drugim z wymienionych pól.

Na podstawie przeprowadzonej analizy autorka stwierdza, że dla nosicieli języków słowiańskich pojęcie 'swój' znaczy tyle, co: 1) właściwy ojcu; 2) właściwy matce; 3) właściwy domowi; 4) właściwy rodowi, natomiast 'nie-swój' to: 1) cudzy, obcy; 2) inny i 3) właśnie nie-swój.

Przedmiotem analizy w niniejszym artykule będą nazwy języków ojczystego i obcego w językach słowiańskich. Na podstawie tych nazw zbadam, w jaki sposób w językach słowiańskich są rozumiane pojęcia *swój* i *obcy* w odniesieniu do języka. Także porównam to rozumienie z rozumieniem *swojego* i *obcego* w odnie-

sieniu do terytorium. W tym celu rozpatrzę nazwy ziemi ojczystej i obcej w językach słowiańskich. Będę korzystała z danych języka ukraińskiego, rosyjskiego, białoruskiego, polskiego, czeskiego, słowackiego, serbskiego, chorwackiego, bułgarskiego, macedońskiego i słoweńskiego.

W języku ukraińskim nazwa języka ojczystego, *pidna* (мова), pochodzi od rdzenia *pid-* (pol. *ród*). W opozycji do języka ojczystego, którym zgodnie z podstawą słotwórczą *pid* posługuje się cały ród na określonym terytorium, znajduje się język obcy zwany po ukraińsku *inozemna* (мова), ponieważ rozmawia w nim ktoś z innego terytorium, innej ziemi — ukr. *inozemna* < *inna zemlja*. Wspomnianym własnemu i obcemu terytoriom w języku ukraińskim przysługują takie nazwy: *ojczyzna* — *батьківщина, вітчизна* (pochodzą od ukr. *батько* — pol. *ojciec*) i *obczyzna* — *чужина* (pochodzi od ukr. *чужий* — pol. *obcy*). Proponuję ująć te opozycje schematycznie:

Rys. 1. Opozycje w języku ukraińskim

Na rysunku 1 pole 1. odpowiada ukraińskiej podstawie słotwórczej *батько* ‘ojciec’ < **bata, batja* (Mel’nyčuk, red., 1982: t. 1, 152), pole 2. — podstawie *мати* ‘matka’ < psł. **mati* (Mel’nyčuk, red., 1989: t. 3, 413–414), pole 3. — podstawie słotwórczej *дiм* ‘dom’ < psł. **domъ* (Mel’nyčuk, red., 1985: t. 1, 91–92), pole 4. — podstawie *pid* ‘ród’ < psł. **rodъ* (Boryś 2005: 524), pole 5. prezentuje wyrazy z podstawą słotwórczą *чуже-(uŭ)* ‘cudzy, obcy’ < psł. **t’ud’v, *obvt’v* (Boryś 2005: 88), a pole 6. przedstawia wyrazy zawierające w swej strukturze temat *ин-(uŭŭ)* ‘inny’ < psł. **(j)innъ* (Boryś 2005: 199). Jak widać, wszystkie nazwy są ogólnosłowiańskie, dlatego w dalszym ciągu będę przytaczała dane etymologiczne tylko dla tematów tutaj nieprzedstawionych.

Strzałka z linią ciągłą pokazuje na schemacie opozycję *język ojczysty / język obcy*; strzałka z linią przerywaną — opozycję *ojczyzna / obczyzna*.

W artykule wykorzystuję ten schemat w wersjach odpowiednio zmodyfikowanych dla danych z poszczególnych języków słowiańskich.

Możemy zauważyć, że w języku ukraińskim wyraźnie zarysowują się dwie opozycje: 1) pole ‘ojciec’ (jako przedstawiciel rodziny węższej) : ‘cudzy, obcy’; 2) pole ‘ród’ (jako wspólnota szersza) : ‘inny’ (czyli pewna odmienna wspólnota).

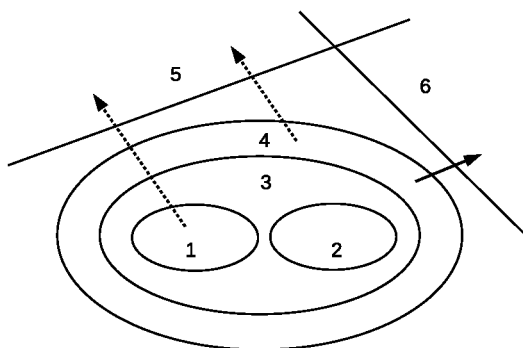
W języku rosyjskim mamy następujące nazwy (zob. rys. 2):

język ojczysty — ros. *родной язык* — należy do pola ‘ród’;

język obcy — ros. *иностраннный язык* — prezentuje pole ‘inny’;

ojczyzna — ros. *родина, отечество, отчизна* — pierwsza nazwa przedstawia pole ‘ród’, dwie inne — ‘ojciec’ < psl. *otъьь (Vasmer 1971: t. 3, 170);

obczyzna — ros. *чужбина* — jest reprezentantem pola ‘cudzy, obcy’.

Rys. 2. Opozycje w języku rosyjskim

Na rys. 2. widoczne są dwie opozycje: 1) ‘ojciec’ : ‘cudzy, obcy’; 2) ‘ród’ : ‘inny’ (czyli pewna odmienna wspólnota). Poza tym pojawia się jeszcze jedna strzałka, która pokazuje opozycję 3) *родина* : *чужбина*, czyli ‘ród’ : ‘cudzy, obcy’.

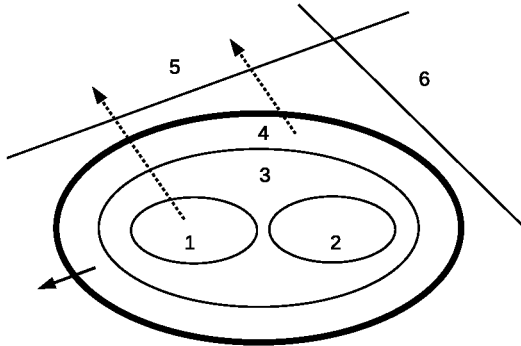
W języku białoruskim analizowanym pojęciom odpowiadają takie nazwy (zob. rys. 3):

język ojczysty — brus. *родная мова* — prezentuje pole ‘ród’;

język obcy — brus. *за межэна мова*. W tym przypadku mamy do czynienia z nazywaniem języka obcego nie poprzez określenie tegoż języka jako samoistnego, lecz poprzez pryzmat swojego języka, swojego terytorium i siebie samego. Wyraz *за межэна* znaczy ‘ta, która znajduje się za miedzą’. Zatem nie mamy bliższego określenia, jaki czy czyj jest ten język, ponad to, że nie jest językiem swoim, własnym, ponieważ jest używany poza granicami własnego terytorium. Uzasadnione wydaje się ujęcie wyrazu *за межэны* jako należącego do pola ‘nie-swojego’, znajdującego się „za miedzą”, tzn. poza granicami pól ‘swojego’ — odpowiadającego ‘ojcu, matce, domowi, rodowi’ (co na schemacie pokazują przez pogrubienie linii umownie określającej zasięg pól ‘swojego’ i strzałki, skierowanej do bliżej nieokreślonego pola znajdującego się poza ich granicami).

Ojczyzna — brus. *радзіна, бацькаўшчына, айчына*. Pierwszy wyraz należy do pola ‘ród’, dwa inne — do pola ‘ojciec’.

Obczyzna — brus. *чужына* pochodzi od rdzenia *чужы* — pol. *obcy*, tzn. reprezentuje pole ‘cudzy, obcy’.

Rys. 3. Opozycje w języku białoruskim

W języku białoruskim mamy zatem do czynienia z trzema opozycjami: 1) ‘ojciec’ : ‘cudzy, obcy’; 2) ‘ród’: ‘cudzy, obcy’; 3) ‘ród’ : ‘nie-swój’.

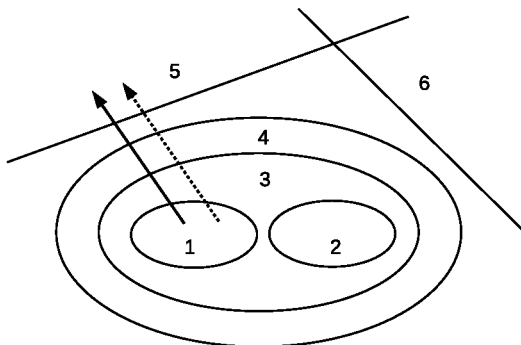
W języku polskim badane wyrazy należą do następujących pól (zob. rys. 4):

język *ojczysty* reprezentuje pole ‘ojciec’;

język *obcy* reprezentuje pole ‘cudzy, obcy’;

nazwa *ojczyzna*, podobnie jak *ojczysty*, pochodzi od *ojciec*, a więc należy do pola ‘ojciec’;

podstawą słowotwórczą wyrazu *obczyzna* jest *obcy*, tym samym reprezentuje on pole ‘cudzy, obcy’.

Rys. 4. Opozycje w języku polskim

W języku polskim mamy dwukrotnie potwierdzoną opozycję ‘ojciec’ : ‘cudzy, obcy’.

W języku czeskim do określenia analizowanych pojęć używa się takich wyrazów (zob. rys. 5):

język ojczysty — czes. *mateřský jazyk, mateřština* należy do pola ‘matka’;

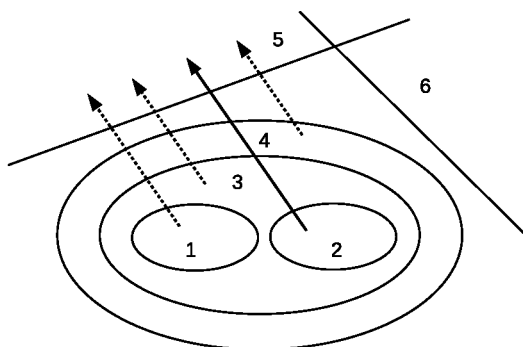
język obcy — czes. *cizí jazyk* prezentuje pole ‘cudzy, obcy’;

ojczyzna — czes. *vlast, rodná země, otcina, domovina* (zob. komentarz niżej);

obczyzna — czes. *cizina, cizí země*.

Opozycja *mateřský : cizí jazyk* nie wywołuje wątpliwości. Natomiast wyrazy nazywające ‘ojczyznę’ należy rozpatrzyć bardziej szczegółowo. Wyraz *vlast* jest spokrewniony z ros. *воласть*, ukr. *волость*, brus. *волость*, pol. *włość*, słowac. *vlast*, bułg., mac. *власт*, serbochorw. *власт*, słoweń. *lást* i pochodzi od psl. **volstv < *voldti* ‘władza, panowanie, kraj przebywający pod czyjąś władzą’ (Mel’nyčuk, red., 1982: t. 1, 421; Vasmer 1964: t. 1, 344). Ze względu na to, że wyraz *vlast* należy do innego pola znaczeniowego, niebędącego przedmiotem naszej analizy, pozostawiam go do zbadania w przyszłości. Biorąc pod uwagę strukturę formalną konstrukcji *rodná země, otcina, domovina, cizina, cizí země*, można wyodrębnić dwie linie opozycyjne: 1) *rodná : cizí (země)*; 2) *otčina, domovina : cizina*.

Przedstawia to schematycznie rys. 5.

Rys. 5. Opozycje w języku czeskim

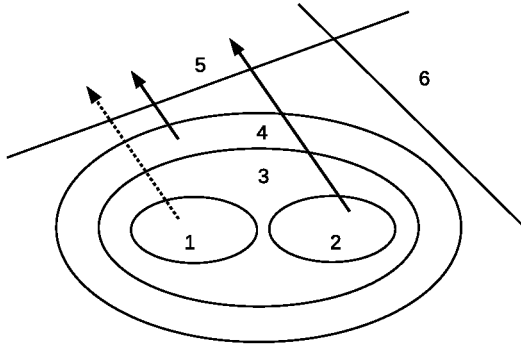
Rys. 5 pokazuje, że w języku czeskim funkcjonują cztery opozycje: 1) ‘ród’ : ‘cudzy, obcy’; 2) ‘ojciec’ : ‘cudzy, obcy’; 3) ‘matka’ : ‘cudzy, obcy’; 4) ‘dom’ : ‘cudzy, obcy’.

W języku słowackim badanym pojęciom odpowiadają takie wyrazy (zob. rys. 6):

język ojczysty — słowac. *rodná, materinská reč*. Pierwszy wyraz należy do pola ‘ród’, a drugi do pola ‘matka’;

język obcy — słowac. *cudzi jazyk* reprezentuje pole ‘cudzy, obcy’;
ojczyzna — słowac. *vlast’, otčina*. Pierwszego wyrazu z powodów opisanych powyżej (zob. komentarz do czes. *vlast*) na razie nie rozpatruję. Drugi wyraz należy do pola ‘ojciec’.

obczyzna — słowac. *cudzina, cudzia krajina* reprezentuje pole ‘cudzy, obcy’.

Rys. 6. Opozycje w języku słowackim

Powyższy schemat (rys. 6) pokazuje, że w języku słowackim funkcjonują trzy opozycje: 1) ‘ojciec’ : ‘cudzy, obcy’; 2) ‘matka’ : ‘cudzy, obcy’; 3) ‘ród’ : ‘cudzy, obcy’.

W języku serbskim występują takie nazwy (zob. rys. 7):

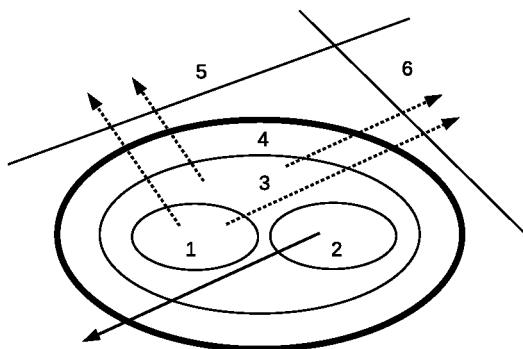
język ojczysty — serb. *матерњи језик* należy do pola ‘matka’;

język obcy — serb. *страну језик*. Przymiotnik *стран*, etymologicznie związany z rdzeniem psl. *storna — pol. *strona* (zob. Boryś 2005: 581) jest synonimem przymiotnika *myśl*. Etymologia tego wyrazu wskazuje na to, że w języku serbskim, podobnie jak w białoruskim (zob. wyżej komentarz do wyrazu *за межыны*), język obcy został określony przez pryzmat języka własnego. *Стран*, czyli ten, który jest używany w nie-swoich stronach. Na schemacie pokazują to poprzeczenie linii umownie określającej zasięg ‘swojego’ i strzałki, która jest skierowana do bliżej nieokreślonego pola znajdującego się poza granicami, czyli po drugiej stronie pola ‘swojego’.

ojczyzna — serb. *отаубина, домовина*. Pierwszy wyraz należy do pola ‘ojciec’, a drugi do pola ‘dom’.

obczyzna — serb. *иностранство, туђина*. Pierwszy wyraz jest formacją zawierającą rdzeń *in-* (reprezentuje pole ‘inny’), a drugi wyraz pochodzi od rdzenia *myśl* (reprezentuje pole ‘cudzy, obcy’).

W języku serbskim w grupie analizowanych nazw można wyróżnić pięć opozycji: 1) ‘matka’ : ‘nie-swój’; 2) ‘dom’ : ‘cudzy, obcy’; 3) ‘dom’ : ‘inny’; 4) ‘ojciec’ : ‘cudzy, obcy’; 5) ‘ojciec’ : ‘inny’.

Rys. 7. Opozycje w języku serbskim

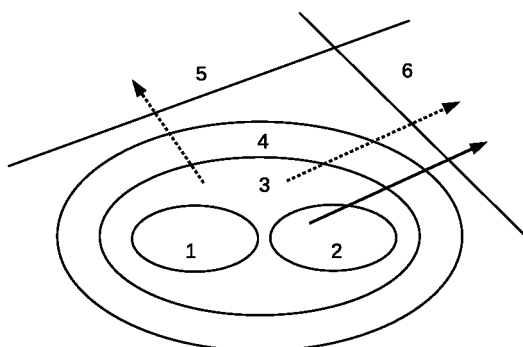
W języku chorwackim analizowanym pojęciom odpowiadają takie nazwy (zob. rys. 8):

język ojczysty — chorw. *materinski, materinji jezik* należy do pola ‘matka’;

język obcy — chorw. *inostrani jezik* reprezentuje pole ‘inny’. W tym miejscu wydaje się konieczne zwrócenie uwagi na to, że wyraz ten (podobnie jak rosyjski *иностранный*) zawiera tak temat *in-*, jak i *stran-*. Odnośnie do tematu *-stran-* w języku serbskim zob. komentarz powyżej. W związku z tymi uwagami powstaje pytanie, czy skoro w języku serbskim wyraz *стран* został umieszczony w polu ‘nie-swój’, to czy wyrazów chorw. *inostrani*, ros. *иностранный* nie należy usytuować w tym samym polu? W mojej ocenie odpowiedź na to pytanie jest negatywna, ponieważ serbskie *стран* określa język obcy przez odniesienie do języka własnego, natomiast wyrazy chorwacki i rosyjski określają język obcy jako samostny.

ojczyzna — chorw. *domovina* reprezentuje pole ‘dom’;

obczyzna — chorw. *inozemstvo, tudjina* reprezentują pole ‘inny’ i ‘cudzy, obcy’.

Rys. 8. Opozycje w języku chorwackim

W języku chorwackim funkcjonują takie opozycje: 1) ‘dom’ : ‘cudzy, obcy’; 2) ‘dom’ : ‘inny’; 3) ‘matka’ : ‘inny’.

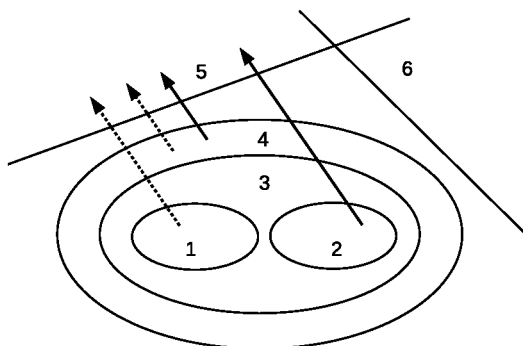
W języku bułgarskim są używane następujące nazwy (zob. rys. 9):

język ojczysty — bułg. *роден, матерен език*. Pierwszy z dwu wymienionych wyrazów należy do pola ‘ród’, drugi — do pola ‘matka’.

język obcy — bułg. *чужд език* reprezentuje pole ‘cudzy, obcy’;

ojczyzna — bułg. *родина, татковина, отечество*. Pierwszy wyraz należy do pola ‘ród’, drugi i trzeci — do pola ‘ojciec’ (*татковина* < psl. **tata* (Boryś 2005: 629).

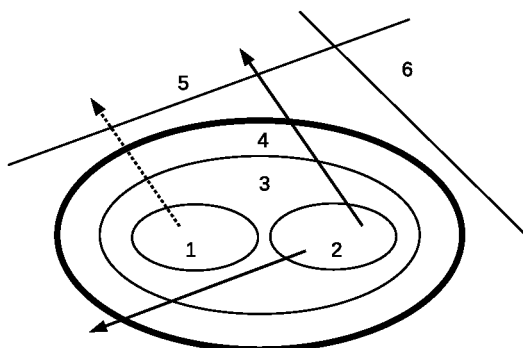
obczyzna — bułg. *чужбина* należy do pola ‘cudzy, obcy’.

Rys. 9. Opozycje w języku bułgarskim

W język bułgarskim dają się wyodrębnić trzy opozycje: 1) ‘ojciec’: ‘cudzy, obcy’; 2) ‘matka’: ‘cudzy, obcy’; 3) ‘ród’: ‘cudzy, obcy’.

W języku macedońskim są używane takie nazwy do określenia interesujących nas pojęć (zob. rys. 10):

Rys. 10. Opozycje w języku macedońskim

język ojczysty — mac. *мајчин јазик* należy do pola ‘matka’;

język obcy — mac. *тузи, странски јазик*. Pierwszy wyraz reprezentuje pole ‘cudzy, obcy’, a drugi (podobnie jak w języku serbskim) określa język obcy poprzez odniesienie do języka swojego, zatem reprezentuje pole ‘nie-swój’.

ojczyzna — mac. *татковина* należy do pola ‘ojciec’;

obczyzna — mac. *тузина* reprezentuje pole ‘cudzy, obcy’.

W języku macedońskim notujemy zatem trzy opozycje: 1) ‘ojciec’ : ‘cudzy, obcy’; 2) ‘matka’ : ‘cudzy, obcy’; 3) ‘matka’ : ‘nie-swój’.

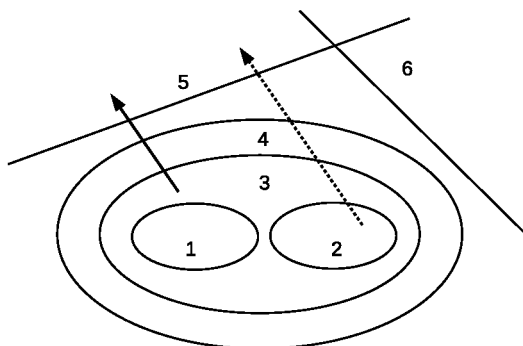
Język słoweński natomiast operuje takimi nazwami (zob. rys. 11):

język ojczysty — słoweń. *materin jezik* należy do pola ‘matka’;

język obcy — słoweń. *tuji jezik* reprezentuje pole ‘cudzy, obcy’;

ojczyzna — słoweń. *domovina* należy do pola ‘dom’;

obczyzna — słoweń. *tujina* reprezentuje pole ‘cudzy, obcy’.

Rys. 11. Opozycje w języku słoweńskim

W języku słoweńskim istnieją zatem dwie opozycje: 1) ‘matka’ : ‘cudzy, obcy’; 2) ‘dom’ : ‘cudzy, obcy’.

Dane o opozycjach istniejących w językach słowiańskich możemy przedstawić w postaci zbiorowej tabeli (tab. 1). W ten sposób uzyskujemy całościowy obraz opozycji funkcjonujących w językach słowiańskich, a także informację o tym, które opozycje są najczęstsze. W tabeli poszczególne języki słowiańskie oznaczam numerem, odpowiadającym kolejności omówienia w artykule i numerowi rysunku przedstawiającego schemat funkcjonujących w danym języku opozycji. Tak więc 1 to język ukraiński, 2 — rosyjski, 3 — białoruski, 4 — polski, 5 — czeski, 6 — słowacki, 7 — serbski, 8 — chorwacki, 9 — bułgarski, 10 — macedoński, 11 — słoweński. Jeden krzyżyk (+) oznacza, że w w danym języku funkcjonuje opozycja w obrębie nazw odpowiadającym pojęciom *język ojczysty* : *język obcy*. Dwa krzyżyki (++) oznaczają, że w danym języku funkcjonuje opozycja w obrębie nazw odpowiadającym pojęciom *ojczyzna* : *obczyzna*.

Przeprowadzona analiza pozwala stwierdzić, że w językach słowiańskich funkcjonują takie opozycje: 1) ‘ojciec’ : ‘cudzy, obcy’; 2) ‘matka’ : ‘cudzy, obcy’;

Tabela 1. Zestawienie opozycji

	‘ojciec’ : ‘cudzy, obcy’	‘matka’ : ‘cudzy, obcy’	‘dom’ : ‘cudzy, obcy’	‘ród’ : ‘cudzy, obcy’	‘ojciec’ : ‘inny’	‘matka’ : ‘inny’	‘dom’ : ‘inny’	‘ród’ : ‘inny’	‘ród’ : ‘nie-swój’	‘matka’ : ‘nie-swój’
1	++							+		
2	++			++				+		
3	++			++					+	
4	+, ++									
5	++	+	++	++						
6	++	+		+						
7	++		++		++		++			+
8			++			+	++			
9	++	+		+, ++						
10	++	+								+
11		+	++							
Razem	+1 ++9	+5	+++4	+2 ++4	+++1	+1	+++2	+2	+1	+2

3) ‘dom’ : ‘cudzy, obcy’; 4) ‘ród’ : ‘cudzy, obcy’; 5) ‘ojciec’ : ‘inny’; 6) ‘matka’ : ‘inny’; 7) ‘dom’ : ‘inny’; 8) ‘ród’ : ‘inny’; 9) ‘ród’ : ‘nie-swój’; 10) ‘matka’ : ‘nie-swój’.

W obrębie nazw języka ojczystego i języka obcego najczęstsza jest opozycja ‘matka’ : ‘cudzy, obcy’, która funkcjonuje w pięciu językach słowiańskich (czeskim, słowackim, bułgarskim, macedońskim, słoweńskim). Dla tych nazw charakterystyczne są także trzy opozycje poświadczone dwukrotnie: ‘ród’ : ‘cudzy, obcy’ (w języku słowackim, bułgarskim), ‘ród’ : ‘inny’ (w języku ukraińskim, rosyjskim), ‘matka’ : ‘nie-swój’ (w języku serbskim, macedońskim) i trzy opozycje zaświadczone jednokrotnie (‘ojciec’ : ‘cudzy, obcy’ — w języku polskim; ‘ród’ : ‘nie-swój’ — w języku białoruskim; ‘matka’ : ‘inny’ w języku chorwackim).

W obrębie nazw ojczyzny i obczyzny najczęstsza jest opozycja ‘ojciec’ : ‘cudzy, obcy’ poświadczona w dziewięciu językach (ukraińskim, rosyjskim, białoruskim, polskim, czeskim, słowackim, serbskim, bułgarskim, macedońskim). Dwie kolejne opozycje pojawiają się w czterech językach: ‘dom’ : ‘cudzy, obcy’ (czeskim, serbskim, chorwackim, słoweńskim); ‘ród’ : ‘cudzy, obcy’ (rosyjskim, białoruskim, czeskim, bułgarskim). W dwu językach (serbskim i chorwackim) odnotowano także opozycję ‘dom’ : ‘inny’ oraz w jednym języku (serbskim) opozycję ‘ojciec’ : ‘inny’.

Dwie opozycje (‘ojciec’ : ‘cudzy, obcy’; ‘ród’ : ‘cudzy, obcy’) funkcjonują zarówno w obrębie nazw języka ojczystego i języka obcego, jak i w obrębie nazw ojczyzny i obczyzny. Przy tym obie częściej występują w polu nazw ojczyzny, ob-

czynny. Reszta opozycji występuje tylko w zasięgu jednej lub drugiej pary nazw analizowanych pojęć (patrz tabela i komentarz wyżej).

W wyniku analizy stwierdzono, że dla nosicieli języków słowiańskich pojęcie ‘swój’ znaczy tyle, co: 1) właściwy ojcu; 2) właściwy matce; 3) właściwy domowi (czyli domownikom, najbliższej rodzinie); 4) właściwy rodowi (plemieniu, dalszej rodzinie), natomiast ‘nie-swój’ to: 1) cudzy, obcy; 2) inny i 3) właśnie nie-swój.

W świetle odnotowanych opozycji wyraźnie widać regularność w sposobie nazywania języka ojczystego — w językach słowiańskich najczęstsze jest jego ujęcie jako właściwego matce (w pięciu językach), rzadkie zaś (poświadczone jednokrotnie) jest jego ujęcie jako właściwego ojcu. W obu przypadkach język obcy jest określany jako cudzy, obcy. Natomiast w sytuacji, gdy język ojczysty jest ujmowany jako właściwy większej wspólnocie (rodowi, plemieniu), przeciwstawiany mu język obcy jest określany przez konstrukcje z rdzeniem *in-*, tzn. jako inny. Oczywiście mamy także przykłady opozycji ‘ród’ : ‘cudzy, obcy’, ale opozycje te funkcjonują równoległe z opozycją ‘matka’ : ‘cudzy, obcy’, dlatego sędzę, że przeciwstawienie ‘ród’ : ‘cudzy, obcy’ jest wtórne w odniesieniu do opozycji ‘matka’ : ‘cudzy, obcy’. Ważne jest także przeciwstawienie ‘matka’ : ‘nie-swój’, które skłania do wąskiego ujęcia pojęcia ‘swojego’.

W nazwach ojczyzny i obczyzny niewątpliwie najważniejsza jest opozycja ‘ojciec’ : ‘cudzy, obcy’. Czterokrotnie poświadczona opozycja ‘ród’ : ‘cudzy, obcy’ funkcjonuje tylko równoległe z pierwszą, co wskazuje na jej wtórny charakter. Opozycja ‘dom’ : ‘cudzy, obcy’ została odnotowana również w czterech językach. W dwu językach funkcjonuje przeciwstawienie ‘dom’ : ‘inny’, ale w obu tych językach istnieje także opozycja ‘dom’ : ‘cudzy, obcy’. Ponieważ nie zaświadczone żadnego samodzielnego występowania opozycji ‘dom’ : ‘inny’, sędzę, że nie jest ona pierwotna. Dlatego też w nazwach *ojczyzny* : *obczyzny* w językach słowiańskich najbardziej rozpowszechnione jest znaczenie ‘swojego’ — ojczyzna to swoje terytorium, właściwe ojcu (należące do ojca), domowi (domownikom i najbliższej rodzinie). Obczyzna zaś jest rozumiana jako cudze, obce terytorium. Przeciwstawienie ojczyzny i obczyzny rozumianej jako ‘inna ziemia’ pojawia się tylko w trzech językach, w dodatku niesamodzielnie. W tychże językach funkcjonuje też ujęcie obczyzny jako cudzej ziemi.

W obrębie analizowanych nazw w językach słowiańskich dominują dwa podstawowe modele opozycyjne: 1) nazwy języka ojczystego tworzone od prasłowiańskich rdzeni **mati*, **otъcъ* i nazwy ojczyzny pochodzące od prasłowiańskich rdzeni **bata*, *batja*, **otъcъ*, **tata* przeciwstawiane są nazwom języka obcego i nazwom obczyzny utworzonym od rdzeni **t’ud’b*, **obъt’b*; 2) nazwy języka ojczystego utworzone od prasłowiańskiego rdzenia **rodъ* przeciwstawiane są nazwom języka obcego, będącym dwutematowymi formacjami z pierwszym tematem pochodnym od psł. **(j)innъ*.

Literatura

- Atrachovič K. K. (Krapiva Kondrat) (red.), 1982, *Russko-beloruskij slovar'*, t. 1–2, Minsk: Sovetskaja enciklopedija imeni Petrusja Brovki.
- Boryś Wiesław, 2005, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków.
- Čukalov S. K., 1981, *Russko-bolgarskij slovar'*, Moskva: Russkij jazyk.
- Filkusova M., Kučerova E., Laparova B., Malikova O., Sekaninova E., 1960–1970, *Bol'šoj rusko-slovackij slovar'*, t. 1–5, Bratislava: Izdatel'stvo Slovackoj Akademii Nauk.
- Jurančič Janko, 1972, *Srbskohrvatsko-slovenski slovar*, 2. razširjena izdaja, Ljubljana: DZS.
- Mel'nyčuk O Aleksandr S. (red.), Bilodid I. K., Kolomijec' V. T., Tkačenko O. B., 1982–2003, *Etymologičnyj slovnyk ukrajins'koji movy*, t. 1–4, Kyjiv: Naukova dumka.
- Milošev Ć., Gruik B., Korveziroski M., Blagoeski B., Dukeski A., 1989, *Srpskohrvatsko-makedonski rečnik*, Skopje: Makedonska kniga.
- Stankovič B. (red.), 1988, *Russko-serbskohorvatskij slovar'*, Moskva: Russkij jazyk; Nosi Sad: Matica Srpska.
- Vasmer Max, 1964–1973, *Etimologičeskij slovar' russkogo jazyka*. Perevod s nemeckogo i dopolnjenja O. N. Trubačeva, t. 1–4, Moskva: Progress.
- Velký rusko-český slovník*, 1953–1962, za vedení L. Kopeckého, B. Havránka, K. Horálka, t. 1–5, Praha: Nakladatelství Československé Akademie Věd.

THE OPPOSITION “NATIVE/FOREIGN LANGUAGE” IN SLAVIC LANGUAGES

The author analyzes the names of the native language and a foreign language (spoken in the speakers' own country and abroad) in eleven Slavic languages: Ukrainian, Russian, Byelorussian, Polish, Czech, Slovak, Serbian, Croatian, Bulgarian, Macedonian and Slovene. On this basis she investigates in what way the concepts “native/our” and “foreign” are used in reference to a language and territory. Thus certain oppositions can be identified, which the author presents in the form of schemata. A final table juxtaposes them all in a holistic perspective on these oppositions in Slavic languages. A conclusion is drawn that in reference to tongues the most frequent (in Czech, Slovak, Bulgarian, Macedonian and Slovene, i.e. in five languages) is the opposition “mother” : “foreign”. But in reference to the land the most frequent is the opposition between “father” and “foreign” (in nine languages: Ukrainian, Russian, Byelorussian, Polish, Czech, Slovak, Serbian, Bulgarian and Macedonian). Two oppositions (“father” : “foreign” and “family line” : “foreign”) function in reference to both language and territory, but more frequently to the latter. The author also concludes that “our” in Slavic languages means 1) “of the father”; 2) “of the mother”; 3) “of the home”; 4) “of the family line”. “Not-ours” means 1) “foreign”; 2) “different” and 3) “not belonging to us”.